

Орлов Юрій Юрійович,

головний науковий співробітник відділу
організації наукової роботи та захисту прав
інтелектуальної власності доктор
юридичних наук, старший науковий
співробітник

ІННОВАЦІЙНІ КРИМІНАЛІСТИЧНІ РОЗРОБКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ВНУТРІШНІХ СПРАВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Забезпечення принципу об'єктивності розслідування кримінальних правопорушень визначальною мірою забезпечується виявленням та документуванням матеріальних слідів злочинних дій. Очевидно, що застосування правоохоронними органами сучасних криміналістичних методів виявлення, фіксації й дослідження слідів злочину є неможливим без застосування новітніх техніко-криміналістичних засобів. Більш того, суттєвий розвиток та удосконалення цих методів відбувається виключно на базі інноваційних розробок у сфері криміналістичної техніки.

Зауважимо, що наукові дослідження щодо розроблення інноваційних техніко-криміналістичних засобів, висвітлення наявних потреб та супутніх проблем у цій сфері потребують інтенсифікації. Науковий пошук повинен мати чітке праксеологічне спрямування й сприяти розробленню та налагодженню серійного виробництва вітчизняних інноваційних засобів криміналістичної техніки, які мають прийти на заміну використовуваним аналогам іноземного виробництва.

Ця доповідь присвячена роботі зі створення засобів криміналістичної техніки, що проводиться в Національній академії внутрішніх справ останніми роками, насамперед після початку повномасштабної агресії проти України.

В цей період в Національній академії було розроблено загалом **19** засобів криміналістичної техніки, на які отримано патент України на винахід, **9** патентів на корисні моделі та **3** патенти на промислові зразки. Ще **6** заявок перебувають сьогодні на етапі експертизи в Національному орган інтелектуальної власності. Йдеться про засоби огляду місця події, пошуку, виявлення та фіксації речових доказів та мікрослідів, попередньої ідентифікації та аутентифікації, пакування та транспортування, криміналістичної фотозйомки, а також приладдя для роботи експерта.

Так, для *огляду місця події* розроблений «Набір для забезпечення огляду місця події» (патент України на корисну модель № 131625). До набору входить комплект пристроїв, інструменту та допоміжного приладдя для огляду місця події, пошуку, виявлення, збору та фіксації слідів та речових доказів, включаючи електронні сліди. Корисна модель була впроваджена в практику правоохоронних органів України шляхом розроблення криміналістичної валізи на підставі ліцензійного договору, укладеного Національною академією з підприємством-виробником.

Для пошуку слідів злочину на місці події розроблений «Криміналістичний універсальний пошуковий пристрій» (патент України на корисну модель № 154798). Пристрій призначений для проведення пошукових робіт на місці події з метою виявлення та вилучення слідів кримінального правопорушення. Він відрізняється від існуючих конструкцій тим, що виконаний на базі розсувної телескопічної штанги й дозволяє працювати з комплектом змінних насадок (пошукове дзеркало, ліхтарик, ультрафіолетовий освітлювач, магніт, механічний захват, скребок, тампон тощо), що робить його універсальним інструментом.

Для пошуку та збирання мікрооб'єктів запропоновано «Криміналістичний пристрій для збирання мікрооб'єктів» (заявка на видачу патенту України на корисну модель № u 202304083). Пристрій призначений для збирання мікрооб'єктів з матеріального середовища на місці події. Принцип дії пристрою заснований та трибоелектричному ефекті та явищі електростатичного прилипання. Дозволяє значно прискорити та полегшити процес пошуку та збирання мікрооб'єктів.

Для *пакування речових доказів* та слідів в Національній академії злочину розроблено ряд пристроїв, серед яких такі:

1). «Контейнер для криміналістичних об'єктів з повторним опечатуванням» (патент України на корисну модель № 142941). Конструкція контейнера дозволяє здійснювати його опечатування як до, так і після розташування в ньому певних об'єктів, критичних до чистоти середовища (біологічні зразки ДНК, певні мікрооб'єкти тощо).

2). «Криміналістичний контейнер для біологічних зразків» (заявка на видачу патенту України на корисну модель № u 202302551). Контейнер призначений для збереження та транспортування до криміналістичної лабораторії вилучених на місці події слідів біологічного походження, які є нестійкими до впливу навколишнього середовища. Свою функцію контейнер здійснює завдяки можливості формувати всередині пристрою мікроклімату через особливості

конструкції (застосування теплоізоляційного матеріалу, акумулятора холоду, осушувача повітря, віконець для провітрювання тощо).

3). «Криміналістична упаковка для уламків мін та снарядів» (заявка на видачу патенту України на корисну модель № u 202400801). Упаковка призначена для збереження та транспортування до криміналістичної або вибухотехнічної лабораторії уламків мін та снарядів, вилучених з місця події. Конструкція упаковки враховує особливості уламків, які зазвичай мають неправильну форму та гострі краї, і складається з ложементу та покрівлі, виконаних з пружного еластомеру (пінополіуретану) у формі паралелепіпедів, між якими розташовуються уламки, при цьому вся конструкція зовні обгортається стрейч-плівкою.

4). «Криміналістична упаковка для трупа» (патент України на корисну модель № 150551). Упаковка дозволяє в ході транспортування трупа зберегти мікрочастки та мікросліди на ньому. Вона являє собою еластичний повітропроникний та пилонаепроникний пакет особливої геометричної форми із засобом обв'язування.

Для *попередньої ідентифікації* патрона на місці події в Національній академії розроблений «Шаблон для визначення різновиду патрона до нарізної вогнепальної зброї за стріляною гільзою» (патент України на винахід № 123102). Вірогідність правильної оперативної ідентифікації на місці події різновиду патрона та, відповідно, виду нарізної вогнепальної зброї вдалося значно підвищити завдяки швидкому визначенню за допомогою шаблону комбінації двох параметрів: довжини гільзи та діаметру її денця. Шаблон виконаний у вигляді пластини прямокутної форми з трьома прорізами в вигляді ступінчастих фігур – два прорізи для визначення довжини гільзи та один проріз – для визначення діаметру її донної частини. На базі винаходу була розроблена конструкція шаблону, захищена свідоцтвом України на промисловий зразок № 45408 «Шаблон для визначення виду патрона короткоствольної вогнепальної зброї за стріляною гільзою».

З метою *попередньої аутентифікації* (перевірки на наявність ознак фальсифікації) паперових документів, знайдених на місці події, був розроблений носильний «Пристрій комплексної перевірки автентичності документів» (патент України на корисну модель № 149221). Пристрій дозволяє здійснювати перевірку документів у видимому, ультрафіолетовому та інфрачервоному світлі, а також виявити магнітний захист в польових умовах. За допомогою пристрою можливо, зокрема, вивити різні види технологічного та поліграфічного захисту документа, невидимі люмінесцентні й інфрачервоні позначки

та магнітні мітки. Можливо виявити написи, залиті чорнилом або тушшю, візуалізувати стерті тексти, виявити дописи, виконані різними чорнилами тощо. Пристрій може бути використаний також нарядами патрульної поліції при перевірці документів у правопорушників.

Вченими Національної академії розроблений ряд пристроїв для забезпечення якісної *криміналістичної фотозйомки*, зокрема:

1). «Освітлювальний пристрій для криміналістичної фотозйомки» (патент України на корисну модель № 152519). Пристрій дозволяє здійснювати безтіньове освітлювання об'єктів при вузловій та детальній фотозйомці в ході огляду місця події завдяки застосуванню декількох джерел світла, розташованих по колу. Конструкція пристрою дозволяє складати його у компактний транспортний стан.

2). «Криміналістичний позначник» (патент України на корисну модель № 149220). При фотозйомці на місці події позначник застосовують для ідентифікації предметів та слідів, що знаходяться у важкодоступних місцях (таких як заболочена місцевість, скелі, крони дерев тощо), шляхом їх дистанційного позначення (нумерації). Пристрій виготовлений у вигляді куба з нанесеними на його гранях цифровими позначками та метричною шкалою на ребрах; до однієї із вершин куба через ланцюжок (шнур) та карабінне з'єднання прикріплений стабілізуючий тягарець (дротик, сюрікен, «кішка», адгезивна паста тощо).

Ідея дистанційної нумерації предметів та слідів на місці події зазнала розвитку при розробленні наступного пристрою – безконтактного криміналістичного позначника (заявка на видачу патенту України на корисну модель № u 202300913). Пристрій призначений для нумерації предметів та слідів на місці події при криміналістичній фотозйомці шляхом дистанційного просциювання за допомогою ліхтаря відповідних літеро-цифрових кодів на віддаленій поверхні, розташованій, зокрема, під непрямым кутом.

3). «Масштабна криміналістична лінійка з юстуванням» (патент України на корисну модель № 155496). Лінійка призначена для здійснення масштабної фотозйомки предметів та їх деталей на місці події та в лабораторних умовах. Особливість конструкції лінійки уможливує розташування її в одній площині з предметом, що фотографується, що є необхідною умовою отримання якісного фотозображення. Лінійка оснащена трьома телескопічними опорами, які кріпляться до її тильної сторони за допомогою сферичних шарнірів.

4). «Лінійка планшетна криміналістична» (патент України на промисловий зразок № 38898). Лінійка призначена для здійснення масштабної фотозйомки предметів та їх деталей на місці події та в лабораторних умовах. Конструкція лінійки дозволяє визначати на фотографії лінійні розміри предмета у двох координатах та його колір.

5). «Лінійка масштабна криміналістична з інформаційним полем» (заявка на видачу свідоцтва України на промисловий зразок № s 2023 00873). Особливістю конструкції є наявність інформаційного поля, на яке слідчий або криміналіст на місці події вписує перед фотографуванням необхідні відомості про об'єкт, що фотографується. Це дозволяє фактологічно пов'язати отриману фотографію з фабулою злочину.

6). «Планшет криміналістичний для вимірювальної фотозйомки» (заявка на видачу свідоцтва України на промисловий зразок № s 202300734). Планшет призначений для здійснення в лабораторних умовах вимірювальної фотозйомки предметів та слідів, вилучених з місця події. Процес фотозйомки полягає у фотографуванні предмета на горизонтальній площині на тлі робочого поля планшета, конфігурація якого дозволяє визначати на фотографії лінійні та кутові розміри предмета і його колір за стандартом RAL Classic.

7). «Лінійка зростова криміналістична» (патент України на промисловий зразок № 39836). Лінійка призначена для проведення сигналітичного фотографування затриманих осіб з рубрикацією росту людини залежно від її статі.

З метою криміналістичного забезпечення процесу огляду місця події був розроблений «Автомобіль для слідчо-оперативної групи» (патент України на корисну модель № 149202). Запропоновано план робочого простору спеціального транспортного засобу, призначеного для перевезення слідчо-оперативної групи та інструментально-інформаційного забезпечення її роботи при проведенні огляду місця події та інших слідчих дій. Компонівка та оснащення автомобіля передбачає обладнання слідчо-оперативного та експертно-криміналістичного відсіків, зручне розташування необхідних пристроїв, інструментарію та приладдя для забезпечення пошуку, збору, фіксації, зберігання та транспортування речових доказів та слідів (включно з електронними) в будь-який час доби та за будь-яких погодних умов, попередньої обробки та перевірки здобутої інформації за криміналістичними обліками засобами телекомунікації.

Розроблення засобів криміналістичної техніки в Національній академії зазвичай завершується оформленням патентних прав на створені пристрої. Таким чином запатентовані ідеї стають об'єктом

економічних правовідносин. В умовах ринкової економіки вони можуть бути впроваджені в діяльність практичних підрозділів правоохоронних органів відповідно до вимог чинного законодавства через процедури комерціалізації патентів. Проте, слід визнати, що сьогодні шлях від наукової розробки до її впровадження в правоохоронну діяльність виявляється на практиці занадто важким. З 23-х патентів Національної академії у сфері криміналістичної техніки було впроваджено через процедури укладання ліцензійних договорів лише чотири (№№ 33325, 35937, 37004, 131625), що складає 17 %. Причинами цього, на наш погляд, є:

- несформованість в Україні розвинутого ринку об'єктів інтелектуальної власності;
- усталена практика віддання переваги споживачами засобів криміналістичної техніки закордонним розробкам;
- відсутність унормованих процедур впровадження новацій на відомчому рівні.

На вирішення цих проблем має бути спрямована діяльність як відомчих закладів вищої освіти й науково-дослідних установ, так і практичних підрозділів правоохоронних органів.

Паламарчук Іван Васильович,
головний спеціаліст Національного
агентства України з питань виявлення,
розшуку та управління активами,
одержаними від корупційних та інших
злочинів, кандидат юридичних наук

ЩОДО ДОЦІЛЬНОСТІ ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО ВІДПОВІДНИХ АКТІВ ЗАКОНОДАВСТВА З ПРИВОДУ ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОФЕСІЇ «ЦИФРОВИЙ ДЕТЕКТИВ»

Відомо, що понад 80% злочинів сьогодні мають цифрову складову. Ця тривожна статистика підкреслює нагальну потребу правоохоронних органів у здобутті необхідних навичок для проведення цифрових розслідувань. У відповідь на це Консультативна місія ЄС (КМЄС) в Україні у 2021 році ініціювала програму «Цифровий детектив» (D30), спрямовану на посилення спроможностей українських правоохоронних органів та вищих навчальних закладів у проведенні цифрових розслідувань [1].

Тим паче, від початку 2021 року детективи, аналітики правоохоронних відомств та викладачі університетів внутрішніх справ беруть участь у програмі «Детектив-2030» (D30), ініційованій КМЄС та Бюро з міжнародних питань у сфері